

Ruimte creëren voor meer stemmen

Kesha Felipa

Als leerling en student miste Kesha Felipa ruimte en aandacht voor haar stem en haar cultuur. Hoe kunnen docenten meer recht doen aan meerstemmigheid? Aan die vraag wijdde ze haar masteronderzoek. In dit artikel beschrijft ze haar veldonderzoek binnen de opleiding Docent Beeldende Kunst en Vormgeving van Fontys.

Ik studeerde in de zomer 2022 af als docent Beeldende Kunst en Vormgeving. Dat was ook het jaar waarin rapper Coolio overleed. Een van zijn bekendste nummers, *Gangsta's Paradise* (1995), maakte deel uit van de soundtrack van mijn negenjarige zelf. De brug van het nummer is mij altijd bijgebleven, waarin Coolio rapt over 'zij' die zeggen dat ik moet leren, maar er is niemand die mij iets kan onderwijzen. En als ze er zijn, begrijpen zij het niet, dus hoe kunnen zij mij dan bereiken? Als negenjarige raakte dit een snaar bij mij, omdat ik me niet gehoord voelde door mijn basisschoolleerkrachten.

Jaren later studeerde ik aan de hbo-modeopleiding Amsterdam Fashion Institute (AMFI). Ik merkte als modestudent langzaam maar zeker dat mijn op hiphop gerichte omgeving werd gezien als een niet-relevante subcultuur. Op sommige momenten bestempelde men het zelfs als 'lelijk'. Ik zag dat ik de kunststijlen die binnen de mainstream als waardevol golden niet had of de taal ervan niet sprak. Door een bepaalde docent met veel macht binnen de opleiding begon ik steeds meer te denken dat ik niet goed genoeg was.

Open en nieuwsgierig

In het voorjaar van 2020 deed ik de toelating voor de opleiding Docent Beeldende Kunst en Vormgeving aan de Fontys Hogeschool voor de Kunsten. Een paar weken later kwam AMFI in opspraak vanwege een Instagrampost over Black Out Tuesday. De modeschool wilde stilstaan bij de moord op George Floyd en de Black Lives Matter-protesten. Onder dat bericht schreven oud-studenten (meestal van kleur) over de misstanden bij vooral die ene docent (Esajas et al., 2021). Ik besepte toen dat ik destijds niet het probleem was of dat ik niet goed genoeg was: het was een groot probleem buiten mij.

Tijdens mijn Fontys-opleiding liep ik stage op een mbo in Rotterdam. Ik merkte dat de mbo-studenten openhartig waren tegenover mij. Mijn directe, betrouwbare, nieuwsgierige en niet-wetende houding in de communicatie en naar hen luisteren en inspelen op hun interesses in mijn lessen, hielpen hierbij. Zo zei een eerstejaars student Fashion Product Coördinator tegen me: 'Mevrouw, het was fijn dat u niet alleen de opdracht aan ons uitdeelde, maar ook rondliep in de les, ons vragen stelde, met ons meedacht en ons tips gaf om onze modetekening nog beter te maken. Niet alle docenten lopen rond in de klas of denken mee over wat het beste zou passen bij ons idee.' (persoonlijke communicatie, 21 maart 2022).

Na de dood van Coolio in 2022 kwam ik door mijn docentenervaring op het mbo steeds meer onderzoeken tegen over klassen die cultureel diverser worden. Bijvoorbeeld promotieonderzoeken over spanningen die docenten ervaren in cultureel diverse klassen en hoe dit samenhangt met hun eigen

culturele achtergronden en kennis (Tielman, 2023) en over cultureel responsief lesgeven (Alhanachi, 2023). Ik ontdekte ook lectoraten die zich bezighouden met meerstemmigheid zoals Inclusive Education (Haagse Hogeschool) en hoorde over een onderzoeksgroep Regie in de diverse kunstklas binnen het lectoraat Kunsteducatie van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Daarnaast starten verschillende kunstacademies eigen initiatieven zoals de Willem de Kooning Academie met het interne bureau Office of Inclusivity. Er verschijnen ook publicaties vanuit grassroots-organisaties zelf (Gray et al., 2022) en publicaties over *indigenous knowledge* over kunst, cultuur en kunsteducatie (Ostendorf-Rodríguez, 2023).

Door deze ontwikkelingen en het advies van mijn voormalige mbo-studenten wist ik dat ik in mijn vervolgstudie, de praktijkgerichte deeltijdmaster Kunsteducatie bij Fontys, hiermee iets moest doen. Dat advies van mijn studenten was: 'begin eerst bij de docenten zelf, want zij hebben geen idee.' Ze hadden het gevoel dat (kunstvak)docenten 'het' niet wilden of konden begrijpen. Door hun advies heb ik gekozen om onderzoek te doen binnen het cluster educatie van de Fontys kunstacademie, omdat hier toekomstige kunstvakdocenten worden opgeleid. In dit artikel beschrijf ik mijn onderzoek en wat ik onderweg leerde.

Mijn onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag waarmee ik in september 2023 begon, luidde: hoe kunnen hbo-docentenopleiders de verhalen van alle leerlingen serieus nemen? Ik was me ervan bewust dat mijn onderzoeksvraag breed, vaag en complex was. Daarnaast leek die zich enkel te richten op het kunstonderwijs voor de jeugd tussen 4 en 16 jaar, terwijl ook de mbo-studenten zich niet serieus genomen voelen. Mijn onderzoek had dus enkele deelvragen nodig om dichterbij de kern te komen. De deelvragen waren onder meer: Wat is 'serieus nemen'? Hoe ziet 'serieus nemen' eruit? Wie zijn 'alle' leerlingen? En wat met de leerlingen die niet in beeld zijn of die hun verhalen niet delen? Hoe kun je iets serieus nemen als je misschien niet in staat bent de verhalen op te merken? Daarnaast doemde een andere vraag op, namelijk dat de meeste docentenopleiders vaak geen direct contact (meer) hebben met leerlingen. Een probleem dat ik zelf als onderzoeker ervoer, was dat ik op dat moment geen les gaf, maar werkte als adviseur cultuureducatie.

Onder invloed van deze nieuwe inzichten en feedback van docenten veranderde ik mijn onderzoeksvraag. Daarnaast veranderde die vraag omdat ikzelf vanuit verschillende rollen, zoals student, alumna, gastdocent en mijn werk, altijd aanwezig was binnen de kunstacademie van Fontys. Als een soort critical friend bracht ik nieuwe verhalen binnen, raadde pioniers aan of wees

op patronen binnen het instituut. Daarom veranderde de onderzoeksvraag naar: Hoe neem ik mijn rol in als onderzoeker in het veld van pioniers die zich bezighouden met meerstemmige kunsteducatie?

Relevantie onderzoek

Dit onderzoek is relevant, omdat een aantal maatschappelijke ontwikkelingen effect heeft op het kunstonderwijs en vraagt om nieuwe vaardigheden of een bepaalde sensitiviteit van de kunstvakdocent in de klas. Ook moeten er meer stemmen en verhalen worden gehoord binnen het kunstonderwijs.

De eerste ontwikkeling is dat wat mainstream is, aan het verschuiven is. De Nederlandse samenleving wordt steeds diverser door migratie en de groei van de tweede generatie (waarvan één of beide ouders een niet-Nederlandse herkomst hebben) (CBS, 2022). Malique Mohamud, oprichter van advies- en ontwerp bureau Concrete Blossom en The Niteshop omschrijft dit proces als DNA (van Nederland) dat aan het veranderen is (Concrete Blossom, 2022).

Het is belangrijk dat jongeren met een diasporische belevingswereld, bijvoorbeeld met roots in (West-)Afrika, het Caribische gebied of Maluku, in aanraking komen met culturele uitingen waarin ze zichzelf kunnen herkennen. Die uitingen van hen weghouden draagt bij aan het voortzetten van het trauma dat voortkomt uit de slavernij en doorwerking van kolonialisme in onze tijd (Lee, 2022).

Deze diasporische jongeren of mensen uit gemarginaliseerde groepen creëren daarom vaak culturele uitingen in de 'in-between' of tussenruimte. Dit is een ruimte waarin hybride culturele identiteiten van mensen uit gemarginaliseerde groepen elkaar ontmoeten. De ontmoeting kenmerkt zich door wederkerigheid, creativiteit en solidariteit. In deze ruimte ontstaan door kruisbestuiving nieuwe betekenissen en identiteiten. Hiphop is daar een goed voorbeeld van, maar bijvoorbeeld ook de ballroom-community (Bhabha, 1994, 1996). Binnen de Nederlandse context wordt de tussenruimte van diasporische jongeren ook wel *the culture* genoemd. The culture laat zich niet zo makkelijk definiëren, maar centraal staat de creatie van culturele uitingen binnen de diasporische belevingswereld en sterk beïnvloed door postkoloniale migratie. The culture is hierdoor voornamelijk terug te zien in stedelijke context en migrantenwijken (Van Engel, 2023).

Docenten moeten cultureel responsief zijn. Dit betekent dat ze hun eigen culturele referentiekader, blik en perspectief verbreden om de leerling te kunnen zien en de verhalen en kennis die leerlingen meebrengen in de klas als waardevol te kunnen beschouwen (Alhanachi, 2023).

Het herkennen en erkennen van en ook inspelen op bovenbeschreven ontwikkelingen zijn vormen van het 'serieus nemen' van leerlingen. Daarnaast is het belangrijk ervoor open te staan dat er veel meer manieren van kennisoverdracht zijn dan momenteel gebruikelijk is.

De context van mijn onderzoek

Voor mijn onderzoek gebruik ik de docentenopleiding Beeldende Kunst en Vormgeving (DBKV) aan Fontys Academy of the Arts als mijn proeftuin. Deze kunstacademie is gevestigd in Tilburg, waar in 2023 32% van de inwoners een niet-Nederlandse herkomst heeft (Europa exclusief Nederland: 11,5%; herkomstland buiten Europa; 20,5%) (CBS, 2024). Het opleidingsinstituut trekt ook veel internationale studenten aan. Om de internationale positie te versterken, het onderwijstype beter aan te duiden en de eigen identiteit uit te dragen, is de oude naam Fontys Hogeschool voor de Kunsten sinds januari 2024 vervangen door Fontys Academy of the Arts (Tilburg.com, 2024).

Tijdens mijn onderzoek vindt er bij een transitie van educatieve opleidingen plaats. Vanaf het collegejaar 2024-2025 is er een nieuwe onderwijsvorm, waarbij studenten minder vast zitten in hun eigen discipline. De leeromgeving binnen de algemene docentenopleidingen wordt zo ingericht dat studenten interdisciplinair kunnen leren en samenwerken met de kunstvakstudenten uit het cluster educatie, waardoor ze later beter voorbereid zijn op maatschappelijke vraagstukken. Binnen de transitie wordt onderzocht hoe er binnen het vernieuwde curriculum meer aandacht kan komen voor een mondiaal of wereldwijd perspectief (werkgroep TEO cluster educatie, persoonlijke communicatie, 24 november 2023, 15 januari 2024).

Gezien de samenstelling van de studentenpopulatie is het waardevol om dit onderzoek te doen binnen Fontys Academy of the Arts. De meeste DBKV-studenten zijn afkomstig uit kleine en middelgrote gemeenten in Noord-Brabant en een deel uit Zeeland. Weinig studenten komen uit Tilburg zelf, waardoor de studentenpopulatie niet zo cultureel divers is als de stad waar de opleiding is gevestigd (persoonlijke communicatie, 22 januari 2024).

Methodologie

Binnen het praktijkgerichte onderzoek heb ik een aantal methodes ingezet. Naast literatuuronderzoek bestond een groot gedeelte van mijn onderzoek uit gesprekken met mensen met een pluriculturele achtergrond, maar ook met (West-)Europese wortels. Ik had vraaggesprekken van minimaal één uur met twee studieiders van een DBKV-opleiding aan twee Nederlandse

kunstacademies en elf hbo-docenten en tien docentenopleiders van vijf kunstacademies. Daarnaast ben ik in gesprek gegaan met twee Nederlandse grassroots-organisaties die vertrekken vanuit hiphop en met een wereldwijd perspectief op kunsteducatie. Ten slotte heb ik gesproken met experts in diversiteitsvraagstukken binnen kunsteducatie en de culturele sector. Deze werkten binnen culturele instellingen of in het onderwijs als onderzoeker, hoogleraar, lector of beleidsmaker. Daarnaast heb ik een aantal onderwijs- of cultuurconferenties bezocht en deelgenomen aan studentenpanels, waarbij ik informeel nog meer mensen heb gesproken.

Gesprekken via Teams heb ik opgenomen op video en fysieke gesprekken op audio. Maar in het proces kwam ik steeds meer mensen tegen, vaak ook informeel, waardoor ik ook een deel van mijn gesprekken heb vastgelegd in schetsmatige tekeningen als ik er geen opname van had. Op deze manier kon ik het moment toch vastleggen.

Een groep waarmee ik weinig tot geen gesprekken had, waren leerlingen en mbo-studenten. Zoals vermeld gaf ik ten tijde van het onderzoek geen les meer. Maar op advies van mijn medestudenten heb ik de data gebruikt van mijn voormalige mbo-studenten. Ze zeiden unaniem dat die data niet te oud waren en dat ik, omdat ik een deeltijdstudie deed, realistisch moest zijn over wat in beperkte tijd haalbaar is.

In dit artikel zoom ik alleen in mijn gesprekken met de docentenopleiders binnen Fontys DBKV. Deze gesprekken vonden plaats tussen september 2023 en eind april 2024. Ik wilde een professionele leergemeenschap (PLG) als onderzoeksmethode inzetten binnen het DBKV-docententeam. Want ik wilde niet iets ontwikkelen voor de docentenopleiders, maar dit juist met hen samen doen. Ik zou zelf een onderdeel zijn van de PLG, omdat ik vanwege mijn culturele achtergrond andere verbindingen leg. Daarnaast ben ik geen onderdeel van het docententeam, waardoor ik andere vragen kan stellen dan een collega kan en zou doen.

Via een digitale open oproep wierf ik deelnemers uit het docententeam voor de PLG. Het idee was om zo docentenopleiders te trekken die zich aangesproken voelen door de thema's diversiteit, wereldwijd perspectief, meerstemmigheid en natuurlijk hiphop, en met tijd om aan mijn onderzoek mee te werken. Mijn oproep leidde niet tot genoeg deelnemers. Ik kreeg wel een aantal mailtjes van mensen die graag mee wilden doen, maar weinig tijd hadden. Na een tweede oproep meldden zich uiteindelijk zeven deelnemers: vier docenten kunsttheorie, één docent kunsteducatie en twee docenten beeldende vakken.

Het volgende probleem was een datum prikken voor een PLG kick-off. Ik kreeg een tip van een docentenopleider om de kick-off digitaal te doen,

omdat dan de kans groter is om de groep bij elkaar te krijgen. Vier maanden na mijn eerste oproep vond op 22 januari 2024 de digitale kick-off plaats, waar zes docentenopleiders aanwezig waren. Eén docentenopleider was de afspraak door omstandigheden vergeten.

Voor mij als onderzoeker betekende dit dat ik anders moest gaan handelen, want anders zou ik weinig data hebben voor het einde van het afstudeerjaar. Vanuit de masteropleiding kreeg ik de tip om een-op-een te wandelen of lunchen met de deelnemende docentenopleiders. Dit vraagt van mij als onderzoeker wel iets meer flexibiliteit, maar betekent ook meer kans om de docentenopleiders te spreken. De opleiding raadde me aan naar hen toe te reizen en ruimte te bieden om buiten werktijd af te spreken. Dit zorgt er ook voor dat mensen vrijuit kunnen spreken over de verschillende (gevoelige) thema's.

Hoe pakte ik de wandelgesprekken aan? Na de digitale kick-off mailde ik een vragenlijst naar alle deelnemers om meer inzicht te krijgen in wie ze zijn. Zo kon ik aanknopingspunten vinden met het thema wereldwijd perspectief. Verder konden ze mij doorgeven op welke momenten ze konden afspreken voor het wandelgesprek en welke locatie daarvoor het handigst was. Ik plande met elk een gesprek van één uur in. Uiteindelijk liepen de meeste gesprekken uit tot twee uur. Het waren semigestructureerde gesprekken met een aantal vaste vragen, maar ook ruimte voor vragen aan mij of het delen van eigen ervaringen. Ik nam de gesprekken op met mijn telefoon; alleen één gesprek heb ik niet opgenomen vanwege de lawaaiëring omgeving.

Resultaten

De resultaten van de gesprekken bespreek ik aan de hand van de thema's dekolonisatie, in-between identiteit, professionalisering, humor, meetbaarheid en meerstemmigheid. Ik ben tot deze thema's gekomen op basis van mijn literatuuronderzoek. De docentenopleiders brachten deze thema's vaak ook zelf naar voren in de wandelgesprekken. Het zijn vraagstukken waaraan ze zelf meer aandacht willen besteden en waarvan ze zich afvragen of die kunnen bijdragen aan het opleiden van kunstvakdocenten met een meer wereldwijd perspectief.

In de hieronder beschreven resultaten staan ook korte weergaven van quotes en visies van de docentenopleiders.¹

¹ De bedoeling was om na de individuele wandelgesprekken weer een gezamenlijke afspraak met de hele groep in te plannen. Helaas zat ik na deze gesprekken in de fase van het afstudeerjaar waarin ik een belangrijk beoordelingsmoment had, waarvoor ik de tot dat moment verzamelde gegevens al moest verwerken.

Dekolonisatie

Bhambra en collega's (2018) spreken over 'dekolonisatiewerk binnen het huis van de kolonisator'. Ik vond het een treffende samenvatting van mijn eigen onderzoek naar een wereldwijd perspectief binnen het hoger kunstvakonderwijs.

Binnen het thema dekolonisatie draait het om het proces waar een aantal van de deelnemende docentenopleiders bij betrokken zijn vanwege de eerder genoemde transitie binnen het cluster educatie. In de gesprekken kwamen vragen naar voren (soms ook direct aan mij) over dit onderwerp, evenals ideeën om de opleiding beter te laten aansluiten bij het actuele discours over het dekoloniseren van de kunstacademie, met een focus op de DBKV-opleiding.

Maar wat betekent dekolonisatie? Het begrip kan vanuit verschillende invalshoeken iets anders betekenen. Binnen de context van het (hoger) onderwijs is dekolonisatie het openbreken van de eigen denkkaders, namelijk het onderwijs als een plek waar al honderden jaren kennis is ontwikkeld, bewaakt en 'bevestigd' door en voor het Westen om het kolonialisme (en kapitalisme) wereldwijd te rechtvaardigen. We hebben in de 21e eeuw nog steeds te maken met de gevolgen van kolonialisme, zoals de doorwerking van racistische denkbeelden, sociale ongelijkheid en ongelijke kansen voor bepaalde groepen. Dekolonisatie van het hoger onderwijs (en curricula) omvat ook het herstellen van de waarde van verhalen en inheemse kennis (Bhambra et al., 2018).

In de wandelgesprekken ging het al snel over het werk dat gedaan moet worden om niet alleen de kunstacademie, maar ook de DBKV-opleiding meer aan te laten sluiten bij de wereld van nu. Docentenopleider B noemde als gevaar dat je binnen de transformatie toch snel teruggrijpt naar wat al bekend is binnen de kunsten (de kunst van het verleden). 'Welke actuele kunstenaars zijn actief binnen welk discours? Als we als opleiding dat niet doen, dan blijven we hopeloos achter', aldus deze docentenopleider (persoonlijke communicatie, 23 februari 2024).

Er speelt nog iets anders, volgens docentenopleider F. Als je iets [uitsluiting door de mainstream] zelf niet hebt doorgemaakt, is het moeilijk om je in te leven in het leven van iemand met een andere positie in de maatschappij. Daarom is het lastig voor bepaalde mensen om empathie te tonen (persoonlijke communicatie, 4 maart 2024).

Docentenopleider E bracht de noodzaak van focus in de opleiding ter sprake. Hij vertelde dat tijdens gesprekken met stagebegeleiders en het werkveld de breedte van de opleiding vaak terugkomt, mede door de ongegradeerde lesbevoegdheid. Hij pleit voor meer focus door studenten op te leiden voor het voortgezet onderwijs. Daar vind je een diverse groep leerlingen die je kunt

enthousiasmeren voor het vak als docent, wat kan bijdragen aan meerstemmigheid binnen het onderwijs. De docentenopleider gaf echter meteen aan dat zijn visie niet breed wordt gedeeld (persoonlijke communicatie, 14 maart 2024).

In-between identiteit

In meer gesprekken kwam het begrip taal naar voren. Docentenopleider B zei dat als de kunstacademie meer wil aansluiten bij de wereld om haar heen, het noodzakelijk is om op verschillende vlakken na te denken over taal. Taal speelt een grote rol in toetsen, zowel op de kunstacademie als in het voortgezet onderwijs, bijvoorbeeld bij een vak als Kunst Algemeen. Wat je dan eigenlijk toetst, aldus de docent, is iemands taalvaardigheid. Dit leidt tot ongelijke kansen voor leerlingen en studenten voor wie Nederlands niet de moedertaal is (persoonlijke communicatie, 23 februari 2024).

In gesprek met een andere deelnemer (F) besprak ik welke taal de standaard is of zou moeten zijn binnen het onderwijs. De docentenopleider verwees naar een moment toen ik zelf de DBKV-opleiding volgde en het erover ging of ik mijn afstudeerwerk wel in het Nederlands moest doen. Maar ook Engels zou beperkingen hebben, omdat dit de taal is van de voormalige overheersers in bijvoorbeeld de Caraïben. Moest een student met Caribische roots zich wel conformeren aan deze standaard? Ik herinnerde me die gesprekken zeker nog.

De docentenopleider koppelde dit ook aan de begeleiding van een student. 'Als docent moet je over je eigen schaduw kunnen stappen, anders worden alle afstudeerprojecten eenheidsworst.' Ga in gesprek met elkaar, want deze docentenopleider ziet het liefst eigenheid van de student. Te vaak ziet ze nog dat studenten vasthouden aan een schools stramien (persoonlijke communicatie, 4 maart 2024).

Dit gesprek deed me denken aan wat Prof. Soortkill zegt over het spreken van andermans taal: dat is als het spreken vanuit diens perspectief en denkwijze. En daarom is het voor diasporische jongeren of gemeenschap belangrijk om mogelijkheden te (blijven) zoeken om op hun eigen manier Nederlands te spreken en tegelijkertijd hun eigen culturele identiteit te behouden (Prof. Soortkill, 2023).

In een ander gesprek kwam nog een ander element van in-between identiteit ter sprake: thuiscultuur en informeel leren. Docentenopleider B ziet nog een kloof om de thuiscultuur (en manieren van informeel leren) van jongeren tijdens de DBKV-opleiding aan bod te laten komen. Zij merkte op: 'Authentieke kunsteducatie biedt wel een kader, maar draait toch te veel om wat er bij de docentenopleiders en kunstvakdocenten zelf speelt. Het sluit nog te weinig aan bij wat jongeren zelf bezighoudt. Wat voor soort thuiskunst heeft de

jongere? Daar moet veel meer oog voor zijn, ook in het kader van een wereldwijd perspectief.' (persoonlijke communicatie, 23 februari 2024).

In andere wandelgesprekken werden verschillende aspecten besproken die verband houden met wat er buiten de bubbel van de kunstacademie en de cultuursector gebeurt, en ideeën over hoe de DBKV-opleiding hiervan kan leren. Docentenopleider D vond het de moeite waard om naar musea te kijken, omdat deze al vaak samenwerken met diverse partners (bijvoorbeeld uit the culture). Dit is een waardevolle les voor het kunstvakonderwijs, zodat onderwijsvernieuwing niet alleen afkomstig is van docenten. Docentenopleider F kan zich ook voorstellen dat er sociale stages komen voor studenten, als een manier om kennis te maken met de wereld. Als afgestudeerde kunstvakdocent heb je na je studie de wereld in je klas zitten (persoonlijke communicatie, 29 februari 2024, 8 maart 2024).

Professionalisering

In mijn wandelgesprekken met de docentenopleiders vroeg ik hoe zij op de hoogte blijven van de trends en ontwikkelingen binnen kunsteducatie. Ze zeiden allemaal dat zaken als publicaties, vakbladen en podcasts een bijdrage kunnen leveren. Maar de meesten noemden ook tijdgebrek als een beperkende factor. Volgens docentenopleider E projecteert een opleiding zoals de DBKV de drukke agenda's van de docentenopleiders op de studenten. 'De docenten hebben een vol rooster, dus 'wij zijn druk, dus jullie ook.' (persoonlijke communicatie, 14 maart 2024). Docentenopleider A noemde daarom het wandelgesprek een luxe, want 'normaal zijn de gesprekken met studenten van die eierkookwekkergesprekken. Wat kan je doen in tien minuten per gesprek?' (persoonlijke communicatie, 23 februari 2024).

Een andere deelnemer stelde dat er binnen het onderwijs te weinig tijd wordt genomen voor het leerproces als het gaat om wereldwijd perspectief ontwikkelen. 'Als je als DBKV-student, docentenopleider of kunstvakdocent echt wilt groeien, moet je kunst of een tekst vaker tot je nemen en herkauwen. Pas dan wordt het leerproces substantieel. Wat dit ook bemoeilijkt, zijn grote klassen binnen het onderwijs.' Daarnaast merkte deze docentenopleider op dat veel studenten steeds dezelfde teksten raadplegen, maar voor een breder perspectief is het 'goed om een tekst te krijgen waar je helemaal niets van begrijpt. Een tekst die je compleet uitdaagt. Dit zou het onderwijs scherper maken.' (persoonlijke communicatie, 4 maart 2024).

Docentenopleider D noemde ArtEZ als mooi voorbeeld van hoe je kunt omgaan met volle agenda's. ArtEZ organiseert een symposium dat niet alleen toegankelijk is voor docenten, maar ook voor studenten en geïnteresseerden van buiten de instelling. Zo kan het symposium een lesdag vervangen (persoonlijke communicatie, 8 maart 2024).

Volgens docentenopleider B zou het wenselijk zijn als een hbo-instelling jaarlijks een (deels verplichte) boekenlijst voor docentenopleiders zou verstrekken, over actuele ontwikkelingen in het onderwijs en het wereldwijd perspectief. Daarnaast zou de instelling ruimte en geld (in de vorm van een boekenbudget) moeten vrijmaken, zodat het docententeam deze titels kan lezen en erover in gesprek kan gaan. Wie de verplichte titels niet leest, kan niet aansluiten bij bepaalde gesprekken (persoonlijke communicatie, 23 februari 2024).

Als docent, maar ook als student, bachelor of master, moet je verder kijken dan alleen de zaken die direct betrekking hebben op je beroep, stelde docentenopleider F: 'Niet alleen vakbladen lezen of af en toe de krant, maar stap eens een universiteitsbibliotheek binnen en snuffel daar rond. Bezoek een goede boekhandel. Bekijk de bronnen in de literatuurlijst van een proefschrift. En kijk dan niet alleen naar wat er in Nederland en België gebeurt, want wij lopen ontzettend achter.' (persoonlijke communicatie, 4 maart 2024).

Humor

Een andere kwestie die ik in verschillende gesprekken hoorde: hoe kunnen we ervoor zorgen dat mensen niet weglopen als het ongemak te groot wordt? Dat haakt aan bij een persoonlijke inspiratiebron: de Hiphop DnD (Dungeons and Dragons), een spel uit de comedyserie Key & Peele (Conroy et al., 2012). Ik bewonder het werk van Jordan Peele en andere Zwarte of Afrikaans-Amerikaanse comedians en kunstenaars die satire inzetten om het over ongemakkelijke thema's als racisme en uitsluiting te hebben. Want humor en satire dragen bij om ruimte te maken voor het ongemak. Binnen de Zwarte gemeenschap adresseren humor en satire tekortkomingen in de maatschappij. Ze draaien de regels om, benadrukken de absurditeit, openen ruimte om verschillende vormen van Blackness te laten zien, bieden bescherming aan de gemeenschap en laten een publiek buiten de Zwarte gemeenschap lachen om zich vervolgens rot te voelen. Humor biedt ruimte om met elkaar in gesprek te gaan (Morgan, 2020).

Docentopleider E merkte tijdens ons gesprek op dat ik met een soort stiekeme vrolijkheid vertelde, en daarbij zelfs moest lachen, over hoe ik ruimte inneem in het cultuurwerkveld. Humor, merkte deze docent op, werkt verbindend. Daarnaast is het niet meetbaar; wat een waardevolle les zou zijn voor het onderwijs om mee te leren omgaan (persoonlijke communicatie, 14 maart 2024).

Meetbaarheid

Ik vroeg bij dezelfde docentenopleider E door over het aspect meetbaarheid (en toetsbaarheid) in het onderwijs. Volgens hem moet je, wil je als DBKV-student of kunstvakdocent je perspectief verbreden, processen helemaal door je heen laten gaan. Binnen de westerse maatschappij moet alles snel, maar we moeten ons er echt van bewust worden dat deze manier van

handelen het verbreden van perspectief in de weg staat. Processen zijn niet planbaar en meetbaar, maar binnen de westerse wereld willen we meteen weten 'hoeveel tijd kost het' en 'wat is de meest efficiënte manier?' Gevaar daarvan is dat we niet de kern raken (persoonlijke communicatie, 14 maart 2024).

Ook in andere wandelgesprekken kwam het onderwerp meetbaarheid en toetsen aan bod. Docentenopleider D noemde de tool(box) als iets waar we in een pragmatische aanpak snel naar grijpen. Een toolbox is prima als eerste stap om op een luchtige manier het gesprek te beginnen, maar volstaat niet om grote en complexe vraagstukken te bespreken. Het gevaar is bovendien dat men die vraagstukken afvinkt en dat daarna iedereen weer in het dagelijkse ritme van het werk vervalt (persoonlijke communicatie, 8 maart 2024).

Meerstemmigheid

In de gesprekken vroeg ik door over het type interpersoonlijke relatie dat de docentenopleiders hebben met de DBKV-studenten. Ik wilde zo achterhalen welke verhalen studenten meenemen naar de klas, welke verhalen ze vertellen en welke stemmen (nog) niet worden gehoord.

Docentenopleider C vertelde me dat studenten het heel fijn lijken te vinden om uit kleine gemeenschappen (kleine gemeentes en dorpen) te komen. Hij wist niet welke factoren hierbij een rol spelen, maar wel dat studenten zich hierdoor van bubbel naar bubbel verplaatsen. Ze komen rechtstreeks van hun ouderlijk huis naar de academie en keren 's avonds weer terug naar huis. Toen hij zelf jong was, wilde de docent juist zo snel mogelijk het huis uit om de wijde wereld in te gaan. Die drijfveer om de wereld te verkennen, ziet hij bij studenten veel minder en deze komen dus minder in aanraking met mensen buiten hun eigen bubbel die anders denken (persoonlijke communicatie, 29 februari 2024).

Docentenopleider F merkte op dat de betekenis van concepten en begrippen afhankelijk zijn van de context en van iemands perspectief en dat sommige afwijkende stemmen niet altijd worden gehoord en zelfs monddood worden gemaakt. Zij gaf als bijvoorbeeld dat sociaal geëngageerd kunstenaarschap in de mainstream iets anders betekent dan voor mensen die actief zijn in the culture. De vraag is of dit bekend is binnen de bubbels in en om het systeem van het hoger kunstvakonderwijs. Volgens deze docentenopleider is een zeker empathisch vermogen noodzakelijk om je perspectief te verschuiven en te begrijpen wat een concept in een andere context en vanuit een wereldwijd perspectief betekent (persoonlijke communicatie, 4 maart 2024).

Het openbreken en verbreden van de culturele canon stuit soms op agressieve weerstand. De reden hiervoor is dat de dominante cultuur bang is voor een machtsverschuiving: wat als de 'lage' cultuur de 'hoge' gaat verdringen? Critici en gatekeepers willen vaak vasthouden aan de status quo. Wie probeert

verandering op gang te brengen, ziet zich vaak geconfronteerd met hevige tegenreacties en aanvallen. Ook de beperkte financieringsmogelijkheden voor makers uit de ‘populaire cultuur’ of in-between cultures zijn een middel om deze andere kunststijlen buiten de institutionele deuren te houden (Hall, 1993). Met het advies van de Raad voor Cultuur van januari 2024 is de hoop dat de financiering van kunstvormen zoals spoken word en hiphop in heel Nederland zal verbeteren (Raad voor Cultuur, 2024).

Docentenopleider B pleitte voor een interne adviseur om op een duurzame manier het perspectief binnen de DBKV-opleiding en de rest van het instituut te verbreden. Volgens haar moet zo’n adviseur expertise op wereldwijd perspectief hebben en een mandaat krijgen binnen het beleid van de onderwijsinstelling. Iemand die als een luis in de pels permanent aanwezig is in het gebouw en dus geen freelance adviseurs of iemand met een tijdelijk contract (persoonlijke communicatie, 23 februari 2024).

Reflectie wandelgesprekken

Alle deelnemers zeiden het prettig te vinden om al wandelend te praten over thema’s waar ze te weinig tijd voor hebben, maar wel tijd voor zouden willen maken. Het bracht hen op nieuwe ideeën. Soms praktische, zoals het organiseren van een week waarin studenten zelf een soortgelijk wandelgesprek plannen, of, zoals docentenopleider A het noemde, een ‘documentaire wandeling’ (persoonlijke communicatie, 23 februari 2024).

Maar sommige deelnemers kregen ook inzichten of nieuwe vragen over het onderwijs zelf. Een van de vragen was of docenten hun werkdruk niet te veel projecteren op de studenten. Wat volgens mij bijdraagt aan de volgepropte agenda’s zijn zeer betrokken docenten die het beste voor hebben met hun studenten. Verder zorgt de ongegradeerde lesbevoegdheid ervoor dat binnen de opleiding heel veel aan bod moet komen in het curriculum, van primair onderwijs tot en met buitenschoolse kunsteducatie.

Mijn rol als onderzoeker

Hoewel mijn onderzoek onderdeel was van een deeltijdopleiding, had ik veel plannen en onderzoeksmethodes, waaronder het opzetten van een PLG. Dit laatste is totaal mislukt. Uiteindelijk heb ik slechts één keer een gezamenlijke PLG-bijeenkomst gehad met de deelnemende docentenopleiders. Hierna waren er eenmalig individuele gesprekken. Met sommige docentenopleiders die ik na de wandelgesprekken op of rond de academie tegenkwam, had ik nog kort een nagesprek.

Wat had ik als onderzoeker anders kunnen doen? Als ik dit nog een keer op dezelfde wijze zou doen, zou ik nauwer samenwerken met de studieleider van de opleiding. Dan wordt het niet iets wat docentenopleiders in hun vrije uren doen, maar een onderdeel van bijvoorbeeld een professionaliserings-traject. Verder zou ik het onderzoek graag over langere tijd spreiden. Ik had naast de wandelgesprekken ook andere onderzoeksmethodes en dat was te veel voor de beschikbare tijd binnen een praktijkgerichte deeltijdstudie.

Conclusie

Mijn gesprekken met de docentenopleiders gingen over verschillende onderwerpen. Maar in ieder gesprek kwamen de thema’s dekolonisatie (het proces), in-between cultures of identiteit, professionalisering, humor, meetbaarheid en meerstemmigheid naar voren. De deelnemers zeiden dat voor een wereldwijd perspectief van henzelf als docentenopleiders en hun DBKV-studenten veel meer tijd en ruimte nodig is in het rooster. Verder zien ze ook nog een kloof tussen wat er in het onderwijs speelt en wat in de thuiscultuur van de (diasporische) jongeren. Er is een noodzaak om meer stemmen te horen: veel begrippen betekenen iets anders in een andere context, maar worden nu niet gehoord.

Dit onderzoek laat zien dat efficiëntie en snelheid niet de sleutel zijn voor onderwijsvernieuwing. Niet alleen binnen het onderwijs zelf, maar ook voor mij als onderzoeker. Ruimte innemen, echt aandachtig luisteren, nederigheid, geduld en budget vrijmaken zijn essentieel om de verhalen van alle studenten serieus te nemen, en ook om als docentenopleiders en docent (in opleiding) je perspectief te verbreden naar wereldwijd. Het doel van het onderzoek was niet om een hiphopopleiding op te zetten, maar om te begrijpen hoe cultuur (zoals hiphop) en andere in-between cultures ons laten zien hoe we als maatschappij met elkaar verbonden zijn door verleden, heden en toekomst. Ook al bewegen we niet altijd in dezelfde kringen. Klassen worden steeds diverser, maar de verhalen in de lessen en de manier van onderwijs geven, sluiten nog te weinig aan bij de belevingswereld van alle leerlingen en studenten. Als we echt verandering in het onderwijs willen bewerkstelligen, is het van belang de invloed in en van het onderwijs als kennisproducent die vasthoudt aan waarden uit het kolonialisme, los te laten.

Ik begon mijn onderzoek op advies van mijn voormalige mbo-studenten. Het werd een zoektocht naar hoe je de verhalen van alle leerlingen en studenten serieus kunt nemen binnen het kunsteducatieve domein. Tijdens het proces veranderde mijn onderzoeksvraag. Niet alleen omdat ik meer data kreeg, maar ook omdat praktische zaken, zoals het samenbrengen van docentenopleiders op hetzelfde moment, moeizaam gingen.

Mijn hoofdvraag veranderde ook, omdat ik moest nadenken over mijn eigen rol in het werkveld en hoe ik me daarin beweeg. Met dit onderzoek zocht ik naar manieren om meer ruimte te creëren voor diverse stemmen binnen de kunsteducatie. In het proces heb ik gewerkt aan het openen van ruimte in een Brabantse kunstvakonderwijsinstelling, waarbij ik een rol als verbinder heb vervuld. Ik heb ook geholpen om even de tijd te vertragen voor een aantal DBKV-docentenopleiders, zodat zij stil konden staan bij hun eigen vragen over het wereldwijde perspectief. Als onderzoeker was ik me aanvankelijk niet bewust van mijn eigen authenticiteit en mijn eigen manieren van bewegen. Ik zag niet mijn eigen gereedschappen waarmee ik ruimte creëerde en een bijdrage leverde aan het op kleine schaal in gang zetten van een proces om het perspectief binnen Fontys Academy of the Arts te verbreden. Zoals Audre Lorde al zei: *'The master's tools will never dismantle the master's house.'*

Kesha Felipa is adviseur Cultuureducatie bij Kunstloc Brabant. In juni 2024 studeerde ze af aan de Master Kunsteducatie bij Fontys Academy of the Arts met dit onderzoek naar wereldwijd perspectief binnen het hoger kunstvakonderwijs. kesha.felipa@kunstlocbrabant.nl

Literatuur

Alhanachi, S. (2023). *Creating space for culturally responsive teaching: A multi-method study in Dutch secondary education*. Doctoral thesis Erasmus University Rotterdam.

Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. Routledge.

Bhabha, H. K. (1996). Culture's in-between. In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 53-60). Sage Publications.

Bhambra, G. K., Gebrial, D., & Nişancıoğlu, K. (Eds.). (2018). *Decolonising the universities*. Pluto Press.

CBS. (2022). *Integratie en samenleven. Bevolking*. <https://longreads.cbs.nl/integratie-en-samenleven-2022/bevolking/>

CBS. (2024, 14 maart). *Kerncijfers wijken en buurten 2023*. <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85618NED/table>

Concrete Blossom (2022, 28 oktober). *The Niteshop reflects. Parallele werelden en tussenruimtes symposium*. [YouTube]. www.youtube.com/watch?v=IPF8krliOZA

Conroy, S., Drysdale, R., Dunn, C., Key, K.-M., Augusta Jackson, P., Martel, J., Peele, J., Roberts, I., Rubens, A., & Sanders, C. (2012, February 14). *Tyrell plays D&D* [Broadcast]. Comedy Central.

Esajas, M., Gabriela, A., & Brotto, I. (2021). *Witboek. Actieonderzoek naar anti-zwart racisme in Amsterdam*. The Black Archives.

Gray, J., Serrao, P., & Walker, L. (2022). *Ghetto gastro: Black power kitchen*. Artisan.

Hall, S. (1993). What is this 'Black' in Black popular culture? *Social Justice*, 20(1-2), 104-114.

Lee, S. (2022). *Decolonize museums*. OR Books.

Morgan, D. F. (2020). *Laughing to keep from dying: African American satire in the twenty-first century*. University of Illinois Press.

Ostendorf-Rodríguez, Y. (2023). *Let's become fungal! Mycelium teachings and the arts*. Valiz.

Prof. Soortkill. (2023). Smibanese linguïstiek. In L. Bedaux (Red.), *On(ver)vangbaar: de innovatieve kracht van the culture* (pp. 12-13). Nederlandse Unesco Commissie.

Raad voor Cultuur. (2024). *Toegang tot cultuur. Op weg naar een nieuw bestel in 2029*.

Tielman, K. (2023). *Diversity related (compe)tensions : a study into teachers' self-perceived multicultural competence and experienced culturally loaden value-based tensions in Senior Secondary Vocational Education and Training*. Doctoral thesis Wageningen University.

Tilburg.com. (2024, 25 januari). *Fontys Hogeschool voor de Kunsten wordt Fontys Academy of the Arts: 'Tilburg is een makerstad en daar leveren wij een bijdrage aan!'* <https://tilburg.com/nieuws/fontys-hogeschool-voor-de-kunsten-wordt-fontys-academy-of-the-arts-tilburg-is-een-makerstad-en-daar-leveren-wij-een-bijdrage-aan/>

Van Engel, M. (2023). Inleiding. In L. Bedaux (Red.), *On(ver)vangbaar: de innovatieve kracht van the culture* (p. 6). Nederlandse Unesco Commissie.